

Ornamentika drvenih oltara u kapeli sv. Franje Ksaverskog u Rtiću

Martina Wolff Zubović

Martina Wolff Zubović
Hrvatski restauratorski zavod
Dokumentacijski odsjek za pokretnu baštinu
Zagreb, Zmajevac 8
mwolf@h-r-z.hr

Izvorni znanstveni rad/Original
scientific paper
Primljen/Received: 25. 06. 2014.

UDK:
726.591 (497.5 Rtić)

DOI:
<http://dx.doi.org/10.17018/portal.2014.11>

SAŽETAK: Tri drvena oltara, dvije ispovjedaonice i sakristijski ormar kapele svetog Franje Ksaverskog okvirno su datirani detaljnom analizom ornamentike i pojedinih dekorativnih motiva. Pronađeni srodni primjeri na području kontinentalne Hrvatske i susjedne Slovenije ukazuju na moguću provenijenciju oltara.

KIJUČNE RIJEČI: 18. stoljeće, altaristika, drveni oltari, ornamentika, Gorski kotar, Rtić, kapela svetog Franje Ksaverskog, Slovenija, Vinji Vrh pri Semiču

Drveni inventar kapele svetog Franje Ksaverskog u zaseoku Rtić, nedaleko od Lukovdola, čini glavni oltar posvećen njezinu patronu, bočni oltari svetog anđela čuvara i svete Barbare, dvije ispovjedaonice, sakristijski ormar, relikvijari s bočnih oltara i svijećnjaci. Bočni oltari postavljeni su tako da prekrivaju iluzionističke oltare Majke Božje s Djetetom i anđela čuvara, naslikane na zidu. O kapeli i njezinu inventaru pisano je u nekoliko navrata te se svakako može reći da je njezina umjetnička vrijednost unutar sakralne baštine Gorskog kotara već prepoznata. Uzimajući u obzir prijašnje tekstove u kojima se spominje i stilski određuje inventar kapele sv. Franje Ksaverskog, poglavito njegovi oltari i ornamentika, ovaj rad nastoji preciznije definirati dekoraciju glavnog i bočnih oltara, uspoređujući je sa srodnim primjerima na području kontinentalne Hrvatske i Slovenije. S obzirom na to da u arhivskim izvorima nisu pronađeni podaci o vremenu nastanka oltara i njihovoj provenijenciji, upravo detaljna komparativna analiza ornamentike može pružiti

pouzdanu podlogu za precizniju dataciju i potaknuti na zaključak o podrijetlu oltara.

Dosadašnja istraživanja

Govoreći o crkvenom namještaju u 17. stoljeću, Anđela Horvat kratko spominje sakristijski ormar kapele,¹ a u natuknici *Enciklopedije hrvatske umjetnosti* nabraja sav inventar crkve: "U zaseoku Rtiću nalazi se jednobrodna barokna crkva Sv. Franje Ksaverskog s trostranim završetkom, kupolastim svodom nad brodom i masivnim bočnim zvonikom koji vjerojatno potječe od neke starije građevine. Drveni barokni namještaj bogato je rezbaren: tri oltara (glavni s atlantima) s relikvijarima, ispovjedaonice, ormar."² Nešto se više oltarima bavila Iva Perčić Čolогоvić u monografiji o Gorskom kotaru iz 1981. godine; obuhvatila je pregled fortifikacijskih i sakralnih građevina goranskoga kraja i njihove opreme. Autorica ističe glavni oltar kapele sv. Franje Ksaverskog i glavni oltar crkve sv. Marije u obližnjim Moravičkim Selima kao jedine do sada poznate

1. Glavni oltar kapele, 2001. godine (fototeka HRZ-a).

Main altar of the chapel, in 2001 (Croatian Conservation Institute Photo Archive)

„zlatne oltare“ u Gorskom kotaru koji se mogu dovesti u vezu sa sličnim oltarima u Istri i Sloveniji. U kontekstu sakralne baštine Gorskog kotara, oltare visoko vrednuje te smatra da su, unatoč stanovitoj rustičnosti u prikazivanju ljudskih likova, najvredniji sakralni spomenici u Gorskom kotaru.³ Leonida Kovač u konzervatorskoj studiji iz 1987. godine daje stilsku i ikonografsku analizu inventara te, kao i Iva Perčić Čolогоvić, navodi da bi majstore rtičkih oltara trebalo tražiti među autorima tzv. „zlatnih oltara“ koji doživljavaju procvat u susjednoj Sloveniji između 1670. i 1690. godine.⁴ U nedostatku preciznijih podataka o dataciji i provenijenciji oltara, oni su dosad uglavnom povezivani sa „zlatnim oltarima“ susjedne Slovenije, što je neprihvatljivo s obzirom na činjenicu da „zlatni oltari“ 17. stoljeća, za razliku od oltara iz Rtića, ukrašenih akantom s vrpcom i vrpčasto-lisnatom dekoracijom, kao dekoraciju imaju raniji tip ornamentike – okovlje ili hrskavicu.

Naziv „zlatni oltar“ u terminologiju slovenske stručne literature uveo je Milan Železnik. U svojem, za slovensku altaristiku kapitalnom djelu iz 1957. godine definirao ih je prije svega kao drvene, rezbarene i oslikane oltarne nastavke iz 17. stoljeća. Oltar nadalje mora imati bogato razvijenu „fantastičnu sjevernu ornamentiku“ koja prekriva arhitekturu oltara, a na krilima oltara se osamostaljuje. Fantastična slikovitost, mnogo kipova i pozlata, te svjetlost koja se razlijeva po oltaru, sve to zajedno čini dojamljivu cjelinu koju nazivamo „zlatni oltar“.⁵ „Sjeverna ornamentika“ pritom se odnosi na kasnomanirističke motive koji potječu od ornamentike s kraja 16. i početka

17. stoljeća u Nizozemskoj (*Kwabornament*) i Njemačkoj (*Ohrmuschel-Ornament*).

Arhivska građa

Okolnosti koje su pridonijele podizanju kapele sv. Franje Ksaverskog oko 1715. godine u Rtiću pokraj Lukovdola, selu u Modruškoj biskupiji uz granicu s Kranjskom, te do stvaranja kulta toga sveca, zabilježene su u isusovačkom misijskom izvješću iz 1725. godine. Izvještaj navodi da je zajednica toga mjesta još početkom 18. stoljeća odlučila podići kapelicu nekom svecu u čast, ali se nisu mogli dogovoriti koji bi to svetac bio. Okolnosti su se promijenile kad je župu preuzeo vikar Juraj Josip Černi, o čemu svjedoče isusovačka Misijska izvješća: „Kad je upravitelj doskora umro, župu je preuzeo vikar Juraj Josip Černi – upravo onaj koji je, od najranije dobi odgojen u pečuškoj rezidenciji, na vlastite oči gledao pokolj koji su nad našima 1703. godine proveli raskolnici, te ih je, da ne bi ležali razbacani, posložio, i koji je zato što nije ubijen zbog njihova ludovanja osobito ljubio apostola Indije, kojega je od naših naučio zdušno štovati. On je dakle s još većim žarom stao poticati puk da podigne kapelicu Ksaverskomu, ali ponovno uzalud – nikakva se želja za nepoznatim nije mogla potaknuti sve dok četrnaeste godine ovoga stoljeća strašna kuga nije donijela strah i pomor u Hrvatsku, a u njoj stanovnicima Lukovdola. Kako je župnik nastavio iznova sa svojim prijedlogom da posvete zamišljenu kapelu Ksaverskome kao zaštitniku protiv kuge, naposljetku su neki nagovoreni, a među njima neki seljanin vješt u

2. Oltar sv. Barbare, 2001. godine (fototeka HRZ-a).
St. Barbara's Altar, in 2001 (Croatian Conservation Institute Photo Archive)

3. Oltar sv. anđela čuvara, 2001. godine (fototeka HRZ-a).
Altar of the Holy Guardian Angel, in 2001 (Croatian Conservation Institute Photo Archive)

kamenoj i drvenoj gradnji; no on je imao tako tešku očnu bolest, da se očekivalo kako će uskoro sasvim izgubiti vid. On se, dakle, prvi zavjetovao Ksaverskome da će bez ikakve plaće dati rad svojih ruku ako mu svojim velikim zaslugama potpuno vrati vid. Molitve su odmah uslišane, te je zidar progledao, kapelica stala nicati, a kuga se povlačiti, i Ksaverskome je stalo dolaziti takvo mnoštvo naroda, da su kanili tako velikom svetcu dobročinitelju podići još prostraniju crkvu; i toliko je novca sakupljeno od zavjetnih prinosa i milodara iz cijele okolice, čak i od darova s područja pod Turcima, da su unutar jedne godine podignuti svi zidovi s krovom, a u drugoj je i trećoj godini gotovo cijela građevina dovršena. Djelo je bilo lijepo i uskoro urešeno četirima mramornim oltarima.⁶ Budući da se u citiranom misijskom izvješću ne navode titulari spomenutih mramornih oltara ni njihov opis, a u crkvi su danas postavljena tri drvena polikromna oltara, možemo pretpostaviti da je riječ o menzama čiji su oltarni nastavci iluzionistički naslikani na zidovima. Riječ je o već spomenutim iluzionističkim oltarima Majke Božje i anđela čuvara na zidu do trijumfalnog luka, kojima treba pribrojiti i dva oltara nepoznatog patrocinja naslikana na zidovima lađe ispod prozora, otkrivena tijekom nedavnih istraživačkih radova na zidnom osliku crkve.⁷ U isusovačkim izvješćima iz 1726. i 1735. godine spominju

se dobročinstva svetog Franje Ksaverskog koja privlače velik broj vjernika (pa i pravoslavni) iz bliže i dalje okolice,⁸ što je možda bio razlog postavljanju raskošnog glavnog oltara i dvaju također drvenih bočnih oltara, koji su u crkvu dospjeli nakon 1725. godine, u kojoj misijsko izvješće spominje četiri mramorna oltara.

Župnik Petar Krizmanić između 1753. i 1754. godine detaljno opisuje prilike u župi Lukovdol, kao i stanje u filijalnim crkvama: „Ima šest filijalnih crkava, smještenih na sve strane i ozidanih. Prva je posvećena sv. Franji Ksaverskome, udaljena od majke četvrt sata, kružnoga oblika, sa svodom, bez zvonika, s malim zvonom, nova, podignuta prije četrdeset godina; nije opremljena svime što je nužno, ima vrlo malo opreme. Podigli su je župljani po zavjetu u vrijeme kad je kuga poharala životinje.“⁹ Ne možemo biti sigurni misli li župnik, govoreći o nedostatnoj opremljenosti crkve, na mogući nedostatak kaleža, albi, misnica, zvona i sl. ili tu ubraja i iluzionističke oltare? U svakom slučaju, u izvještaju o župi Lukovdol iz 1769. godine, Matej Vranić, kanonik modruški, navodi među filijalama crkvu sv. Franje Ksaverskog u Rtiću koja je podignuta prije pedeset dvije godine, udaljena od majke četvrt sata i poznata po okupljanju puka. O građi crkve navodi da je zidana i u dobrom stanju, dostatno opremljena nužnim stvarima i opremom te da nema zvonik ni zvono.¹⁰ Moguće je da je

4. Skulptura sv. Ladislava, 2001. godine (fototeka HRZ-a).
Sculpture of St. Ladislaus, in 2001 (Croatian Conservation Institute Photo Archive)

5. Dekoracija svetohraništa načinjena od vrpce obrubljene akantovim listovima koja izrasta iz čaške akanta, 2012. godine (fototeka HRZ-a, snimila N. Vasić).

Decoration of the tabernacle made from a ribbon bordered with acanthus leaves and growing out of the acanthus cup, in 2012 (Croatian Conservation Institute Photo Archive, photo by N. Vasić)

crkva upravo između ta dva izvještaja, dakle između 1754. i 1769. godine, opremljena današnjim drvenim oltarima. Oltar posvećen svetom Franji Ksaverskom (sl. 1) smješten je u apsidi crkve, a bočni oltari uz trijumfalni luk prekrivaju iluzionističke oltare Majke Božje s Djetetom i sv. anđela čuvara. Oltar sv. Barbare (sl. 2) smješten je iznad oltara Majke Božje s Djetetom, a oltar sv. anđela čuvara (sl. 3) iznad oltara s istim titularom.

Glavni oltar

Glavni oltar impozantnih dimenzija ispunjava cijeli prostor apside. Retabl je horizontalno podijeljen na predelu i lučne ophode, dva kata i plitku trodijelnu atiku. Neposredno uz menzu smješteni su atlanti, na čije se glave preko obrata predele oslanja konstrukcija retabla. Oblikovanjem atlanta kao crnaca u slamnatim suknjama ističe se misionarska djelatnost titulara oltara, sv. Franje Ksaverskog, čiji je drveni kip smješten u središnju, lučno zaključenu nišu. Niša je duboka zbog slike koja se koloturuom mogla dizati i spuštati,¹¹ te ukrašena stiliziranim oblačićima. Prostorna razvedenost retabla postignuta je uvlačenjem središnjeg dijela prema kojem konvergiraju ukošene bočne stijene s naznačenim nišama u kojima su kipovi isusovačkih svetaca Ignacija Lojolskog (na što upućuje plamteće srce, a palma mučeništva koju drži u ruci dodana je poslije) i Alojzija Gonzage. Na njih se frontalno nastavljaju vanjski dijelovi retabla protegnuti do bočnih zidova svetišta, s kipovima svetih ugarskih kraljeva u nišama nad ophodima. Desno je smješten sv. Stjepan, na čiji vladarski status

upućuju kruna i žezlo u ruci, a lijevo je sv. Ladislav (sl. 4), prikazan kao vitez s kacigom ukrašenom perjem, a ne, kako je to uobičajenije, s trodijelnom krunom.¹² Tektonika drugoga kata, užeg i kraćeg u odnosu na donji, s uvučenom središnjom nišom, ukošenim bočnim stijenama i frontalno zasnovanim vanjskim dijelovima doslovno slijedi kompoziciju donjega kata. Za razliku od sadržaja u donjem dijelu oltara koji je posvećen isusovcima i svetim kraljevima, gornji kat tematski je posvećen Novom zavjetu: krunidbi Bogorodice, apostolima Petru, Pavlu, Šimun i Mateju te ranokršćanskim sveticama Apoloniji i Barbari, što je u skladu s povijesnim i političkim okolnostima u vremenu nastanka oltara, kad još uvijek dominira utjecaj poslijetridentske ikonografije, ali i želja za iskazivanjem političkog identiteta. Središnju nišu s prizorom krunidbe Bogorodice natkriljuju lambrekeni baldahina zaključenog prozračnom „kupolicom“ formiranom od četiri široke, rebrasto nagužvane vrpce, obrubljene uspravnim akantovim listovima, dok je završni list povijen. Na vrhu „kupolice“ je Božje oko u trokutu okruženo zrakama. Lomljeno gređe iznad dviju bočnih niša nosi lomljene trokutaste zabate s iluzionističkim oslikom.¹³ Između fragmenata zabata, na postamentima su smještene vaze sa suncokretovim cvjetovima.¹⁴ Na menzi oltara bilo je šest svijećnjaka.

Ornamentika

Oltar je ukrašen ornamentom akanta s vrpcom koji obilježava prijelaz od ornamentike „čistog“ akanta, popularne od osamdesetih godina 17. stoljeća do početka 18. stoljeća,

6. Kupolica baldahina komponirana od širokih, rebrastih vrpca obrubljenih uspravnim akantovim listovima, 2012. godine (fototeka HRZ-a, snimila N. Vasić).

Small dome of the canopy, composed of wide ribbed ribbons bordered with vertical acanthus leaves, in 2012 (Croatian Conservation Institute Photo Archive, photo by N. Vasić)

prema složenijem, lisnato-vrpčastom ornamentu, koji obilježava drugu četvrtinu 18. stoljeća. Iako granice između pojedinih ornamentalnih tipova nisu stroge, jer dekoracija ovisi o željama i mogućnostima naručitelja i vrsnoći radionice, moguće je temeljem šireg uvida u tipologiju ornamentike drvenih oltara u sjeverozapadnoj Hrvatskoj reći da se akantova grana s upletenom vrpcom na našim oltarima najčešće nalazi od 1715. godine pa do tridesetih godina 18. stoljeća. Za razliku od uobičajene varijante ornamenta u kojoj su vrpca i akantova grana isprepletene u valovitom gibanju, ali fizički odvojene, na rtičkom su oltaru ta dva elementa sljubljena i steže se dojam da akantovi listovi izrastaju iz vrpce. Inačice tako zasnovanog motiva dekoriraju ravne stupove prvog kata (sl. 4) te čine dekoraciju svetohraništa (sl. 5), krila drugog kata i kupolicu baldahina (sl. 6). Uz tordirane stupove opletene vinovom lozom smješteni su pilastri, ukrašeni izrazito dugom granom akanta (sl. 4), izniklom iz čaške i obloženom nizom listića, iz koje izbijaju manje vitice povijenih vrhova. Isti motiv, samo s ravnom vrpcom u sredini i u jednostavnijem obliku, ponavlja i dekoracija svetohraništa (sl. 5). Oltari crkava u široj okolici, primjerice u Moravičkim Selima (crkva Majke Božje Škapularske), Donjem Zvečaju (crkva sv. Ivana Krstitelja), Ozlju (crkva sv. Vida) i Jaškovu (kapela sv. Petra i Pavla),¹⁵ koji su nastajali u prvoj polovici 18. stoljeća, nisu dekorirani akantom s vrpcom, ali daleku paralelu nalazimo na oltarima svetog

7. Oltar sv. Donata, pavlinska crkva Uznesenja Marijina u Remetama, okvir slike ispred predele ukrašen vrpcom profiliranih rubova uz koju su sljubljeni akantovi listovi (snimila M. Wolff Zubović).

Altar of St. Donatus, the Pauline Church of the Assumption of Mary in Remete, frame of the painting in front of the predella, adorned by a ribbon with moulded edges and joined to the acanthus leaves (photo by M. Wolff Zubović)

8. Johann Leonhard Eisler (1697.-1733.), ornamentalni predložak iz serije „Neu inventirtes Laub und Bandl Werk“.

Johann Leonhard Eisler (1697–1733), ornamental plate from the suite Neu inventirtes Laub und Bandl Werk

Josipa i Donata u pavlinskoj crkvi Uznesenja Marijina u Remetama pokraj Zagreba. Oltari su pandani i, prema votivnom natpisu na pali oltara sv. Donata: SANCTE DONATE MARTYR ORA PRONOBIS ut LIBEREMVR/a FVL CVRE FVL MINE et TEMPESTATE 1716., nastali su oko 1716. godine, što potvrđuje i ornamentika akanta s vrpcom. Ovalni okviri slika naatici i ispred predele (sl. 7) ukrašeni su akantovim granama čiji je središnji dio izveden kao vrpca obrubljena profiliranim rubovima i oživljena utorima, uz koju su sljubljeni akantovi listovi. Dakle, kao i kod glavnog oltara iz Rtića, vrpca i vitica gotovo da se stapaju u jedinstveni „hibridni“ oblik.

Slična rješenja nudi njemački crtač Johann Leonhard Eisler (1697.-1733.)¹⁶ na bakrorezu koji prikazuje vrpčasto-lisnati ornament u kombinaciji s maskom iz serije „Neu inventirtes Laub und Bandl Werk“¹⁷ (sl. 8). Osim ornamentike, i arhitektonska koncepcija oltara sv. Franje Ksaverskog (razvedenost retable brojnim nišama za smještaj kipova te njegova lomljena stijena s uvučenim središnjim dijelom prema kojem konvergiraju ukošene bočne stijene, nastavljene ravno nad ophodima) također ukazuje na moguće poveznice s pavlinskim oltarima. Slično je zasnovan glavni oltar župne crkve Rođenja Blažene Djevice Marije u Sveticama koji je datiran u 1700. (?) godinu, kao i glavni oltar župne crkve sv. Nikole u Jasenovcu, nekad glavni oltar župne crkve Sv. Križa u Sisku, datiran u 1714. godinu. Poveznice s oltarima iz Svetica, Siska i Remeta ukazuju na autora koji poznaje djela pavlinske radionice i dodatno potkrepljuje datiranje glavnoga oltara u Rtiću u razdoblje oko 1715. godine.

Bočni oltari

Bočni oltari sv. Barbare i sv. anđela čuvara su pandani, a razlikuje ih samo ikonografski program. Oltarnu konstrukciju horizontalno možemo podijeliti na predelu, dva kata i atiku.

U središtu oltarnog retable nalazi se lučno zaključena pala flankirana dvama stupovima. Na oltarnim palama prikazani su sv. Barbara i sv. anđeo čuvar s dječakom.¹⁸ Središnji dio retable proširen je ukošenim, lučno zaključenim nišama u kojima su kipovi svetaca. Na oltaru sv. Barbare to su sv. Ivan Nepomuk i sv. Nikola, a na oltaru anđela čuvara sv. Antun Padovanski i sv. Antun pustinjač. Gornji dio niša ispunjen je uskim uvijenim oblačićima. Kipar je krutu impostaciju i statičnost kipova pokušao pokrenuti naborima i „lepršanjem“ draperije (osobito kip sv. Nikole). Ravno gređe s obratima iznad stupova nosi profilirani istaknuti vijenac s lomljenim segmentnim zabatom čiji su fragmenti smješteni iznad niša. Drugi kat u umanjenom mjerilu ponavlja koncepciju središnjeg dijela, samo bez bočnih niša. U središtu drugog kata oltara anđela čuvara nalazi se lučno zaključena pala sv. Apolonije,¹⁹ dok ona s atike oltara sv. Barbare nedostaje. Stupovi nose ravno gređe istaknutog vijenca s dva obrata. Na vijenac se

nastavljaju naknadno dodani lomljeni segmentni zabati s iluzionističkim oslikom.

Ornamentika

Ornamentika oltara odaje ruku neškolorana umjetnika, odlikuje ju naglašeni grafizam i krutost u izvedbi. Ako izuzmemo voćne festone koji dekoriraju prostor iznad niša, motiv akanta je najzastupljeniji. Raskošna vitica koja se izvija iz male volute prekriva bočne konzole i fragmente segmentnog zabata, kompozicije zrcalno simetričnih vitica dekoriraju gređe prvog i drugog kata, a akantovi listovi u kombinaciji s malim četverokutom ušiljenih vrhova ispunjavaju plohe obrata gređa i predele (sl. 9). Oltarna krila formiraju uske akantove grane isprepletene s vrpcom koje otkrivaju da je oltar nastao nakon razdoblja „čistog akanta“, a za precizniju dataciju oltara svakako je najzanimljiviji naoko nevažni motiv kićanke koji visi s razdjelnih vijenaca uz polovice akantova lista (sl. 9). Taj je motiv karakterističan za repertoar lisnato-vrpčastog ornamenta, koji u kontinentalnoj Hrvatskoj prevladava u drugoj četvrtini 18. stoljeća. Njegova osnovna struktura i dalje se temelji na prepletima vrpce i akanta, ali uz primjetnu dominaciju geometrizirane vrpce te uvođenje brojnih drugih motiva iz repertoara groteski Jeana Beraina (1640.-1711.), poput draperija, palmeta, lambrekene, kićanki, rešetkica, dugovratih ptica i sl. Invencije Jeana Beraina, popularne u Francuskoj u posljednjoj petini 17. stoljeća, snažno su utjecale na formiranje ornamenta poznatog pod nazivom *Laub und Bandelwerk* koji je u zemljama njemačkoga govornog područja obilježio razdoblje od 1710. do 1740. godine. U to vrijeme u Francuskoj već prevlada rokaj (*Rocaille*), ornament tipičan za rokoko stil.

U kontinentalnoj Hrvatskoj, politički i kulturološki dijelu Habsburškog Carstva, otprilike polovicom dvadesetih godina 18. stoljeća počinje se javljati domaća varijanta lisnato-vrpčastog ornamenta. Na štukaturama, tekstilu, predmetima umjetničkog obrta i, naravno, oltarima javlja se sve do četrdesetih godina 18. stoljeća, kad mu se diskretno počinju pridruživati motivi tipični za početke rokoko ornamentike. Dekorativni je niz rtičkih bočnih oltara, s visećim kićankama između akantovih listova, kao motiv iznimka u korpusu oltarne ornamentike druge četvrtine 18. stoljeća u kontinentalnoj Hrvatskoj. Istraživanje je pokazalo da je u nedalekoj Beloj Krajini podignut oltar s kojim bočni oltari iz Rtića, osim identične dekorativne bordure, dijele još neke značajke.

Glavni oltar crkve Sv. Trojstva u Vinjem Vrh

Riječ je o glavnom oltaru crkve Sv. Trojstva u Vinjem Vrh²⁰ pri Semiču, o kojem je pisao Sergej Vrišer. Spominje ga (uz glavne oltare iz Trške gore nad Novim Mestom te iz Žežlja nad Vinicom) kao primjer oltara u kojima je moguće nazreti razvojni slijed 17. stoljeća, te koji se ističu velikim dimenzijama, brojnim nišama i velikim kipovima

9. Bočni oltar sv. andela čuvara, ornamentika drugog kata i vijenca, 2001. godine (fototeka HRZ-a).
Side altar of the Holy Guardian Angel, ornamentation of the second storey and the cornice, in 2001 (Croatian Conservation Institute Photo Archive)

10. Glavni oltar crkve Sv. Trojstva u Vinjem Vrh, prvi kat oltara (fototeka Zavoda za varstvo kulturne dediščine, snimio V. Benedik).
Main altar of the Church of the Holy Trinity in Vinji Vrh, first storey of the altar (photo archive of the Institute for the Protection of Cultural Heritage of Slovenia, photo by V. Benedik)

koje potiskuju arhitekturu s akantovom ornamentikom u pozadinu. Kipove pripisuje pučkim rezbarima koji ne pronalaze najsretnija rješenja za prikazivanje pokrenutih tijela.²¹ Nadalje, glavni oltar u kronici župe Semič spominje prior Njemačkog viteškog reda²² Janko Štampar,²³ zadržavajući se na njegovu ikonografskom opisu i datiranju oltara u 1741. godinu, prema natpisu na poledini oltara.²⁴ Kartuša na predelu sadrži natpis: „F. A. Nirenberg Pictor Weixlburgi me Pinxit deauravit 1. oct (obris) 1741.“²⁵, prema kojem je oltar u listopadu 1741. godine polikromirao i pozlatio F. A. Nirenberg, slikar iz Višnje gore. Ako je polikromiranje uslijedilo odmah nakon podizanja, taj oltar konzervativne arhitektonske konstrukcije možemo datirati u 1741. godinu. Na predelu koja je proširena lučnim ophodima oslanjaju se tri kata koji se stupnjevito smanjuju. Statičnu i plošnu konstrukciju prodorom u prostor oživljavaju obrati predele i gređa između kojih se protežu stupovi koji dijele niše s kipovima svetaca.

Ikonografski dominiraju teme povezane s Bogorodicom pa je tako u središnjoj niši prvog kata smješten prizor krunjenja Bogorodice dopunjen kipovima Bogorodičinih roditelja, sv. Joakima i sv. Ane, koji su smješteni u bočnim nišama uz kipove franjevačkih svetaca sv. Franje Asiškoga i sv. Antuna Padovanskog. Iznad središnje niše je kartuša s crnim križem na crvenoj podlozi, vjerojatno simbol Njemačkog viteškog reda. U središtu drugog kata, između kipova sv. Zaharije i sv. Elizabete nalazi se slika s prikazom Bogorodičina Uznesenja. Sliku natkriljuje mali baldahin s kičankama i lambrokenima. Akantova krila nastavljaju se na rubne stupove drugog i trećeg kata. U sredini trećeg kata, između dva tordirana stupa smještena je trokatna konstrukcija slična tornju. Moguće je da su neki dijelovi oltara poput balustrada s cvjetnim vazama koje se nastavljaju na predele drugog i trećeg kata rezultat preinaka iz 18. ili 19. stoljeća.

Ornamentika

S obzirom na vrijeme nastanka, dominacija kruto rezbarenih, simetričnih akantovih vitica uskih, povijenih listova govori o konzervativno zamišljenoj ornamentalnoj koncepciji. Na ornamentici oltara iz Vinjeg Vrha i bočnih oltara iz Rtića, kičanke su jedini suvremeni motiv preuzet iz repertoara lisnato-vrpčastog ornamenta popularnog 1740-ih godina. Ne samo ornamentika nego i arhitektonska koncepcija oltara, kao i oblikovanje kipova, upućuju na vjerojatno domaću radionicu rustična izraza, djelatnu u manjim sredinama. Na oltaru iz Vinjeg Vrha prepoznajemo još nekoliko ornamentalnih motiva viđenih na rtičkim bočnim oltarima. To su prije svega specifični niz kičanki i akantovih listova koji dekorira vijence svih triju katova, te motiv kvadrata ušiljenih vrhova obrubljenog četirima akantovim listovima koji dekorira obrate gređa svih triju katova (sl. 10). Zamjetnu sličnost pokazuju i zrcalno simetrične kompozicije akantovih vitica krutih

listova istaknutog grafizma koje dekoriraju gređe obaju katova te sitni, volutno uvijeni oblačići koji ispunjavaju gornju polovicu niša (sl. 10). Upotreba više istih motiva te prepoznatljiv krut, shematski duktus pokazuju da bi bočni oltari iz Rtića i glavni oltar crkve u Vinjem Vrhu mogli biti djelo istog, vjerojatno domaćeg majstora ili radionice. Blizina i povijesne veze Bele krajine i Pokuplja također govore u prilog toj mogućnosti. Ako slijedimo pretpostavku da su rtički oltari u crkvu došli naknadno, iz neke druge crkve, nametnula se mogućnost da je izvorno bila riječ o bočnim oltarima crkve u Vinjem Vrhu, što je trebalo provjeriti pregledom arhivske građe. Župa Semič bila je na području Akvilejskog patrijarhata, dok ga na pritisak carice Marije Terezije papa Benedikt XIV. godine 1749. nije ukinuo te umjesto njega 1752. godine ustanovio nadbiskupiju u Udinama za venecijanski i u Gorici za habsburški dio ukinutog patrijarhata.²⁶ Tako je župa Semič ušla u sastav Goričke nadbiskupije. Kako je nad tim područjem stoljećima ovlasti imao i Njemački viteški red, a crni križ naslikan na kartuši iznad niše glavnog oltara upućuje na mogućnost da su pripadnici reda dali podići oltar, pomoć smo potražili u Središnjem arhivu Njemačkog viteškog reda u Beču. Nažalost, nisu pronađeni podaci koji bi tu pretpostavku potvrdili.²⁷

Sakristijski ormar, ispovjedaonice, korske klupe

Drveni inventar crkve osim oltara čine još sakristijski ormar (sl. 11), dvije ispovjedaonice (sl. 12) i korske klupe. Sudeći prema zajedničkim oblikovnim značajkama i istom tipu dekorativnih motiva, sakristijski ormar i dvije ispovjedaonice čine zasebnu cjelinu koja je vjerojatno nastala oko polovice 17. stoljeća. Djelo istog majstora (ili radionice) mogla bi biti i tipološki slična ispovjedaonica iz obližnje crkve Majke Božje Škapularske u Moravičkim Selima (sl. 13).²⁸ Navedene umjetnine imaju nekoliko zajedničkih karakteristika. Od gređa do postamenta ispovjedaonica protežu se uska plošna „krila“ čiji valoviti obrisi dočarava konture šest vertikalno nanizanih voluta koje završavaju viticom zadebljana vrška. Valoviti rubovi oslikani su voluticama kukasto zadebljanih vrhova s bobama. Ponešto drugačija inačica voluta oslikava valoviti rub krila ispovjedaonice iz Moravičkih Sela. Primjere takvih plošnih krila valovito isječenih rubova, koji mogu imati oslik koji dočarava razne tipove voluta s viticama, nalazimo uglavnom tijekom prve polovice 17. stoljeća, a tek iznimno u drugoj. Uz oltar sv. Lovre iz Muzeja grada Varaždina iz 1617. godine, spomenut ćemo i skromni oltar sv. Franje Ksaverskog u Gornjem Tkalcu, podignut 1628. godine.

Sve umjetnine zaključene su istim tipom lomljenog trokutastog zabata. Između fragmenata zabata smješten je postament ukrašen četverolisnom ukladom. Fragmenti trokutastog zabata s unutarnje strane imaju konkavne „srpaste“ usjeke. Slično kao i na krilima, usjeci su obrubljeni tamnim oslikom koji stvara iluziju da je riječ o

11. Sakristijski ormar, 1995. godine (fototeka KO u Karlovcu, snimila M. Mužar).

Sacristy cabinet, in 1995 (photo archive of the Conservation Department in Karlovac, photo by M. Mužar)

12. Ispovjedaonica, 1995. godine (fototeka KO u Karlovcu, snimila M. Mužar).

Confessional, in 1995 (photo archive of the Conservation Department in Karlovac, photo by M. Mužar)

13. Ispovjedaonica iz crkve Majke Božje Škapularske, Moravička Sela, 1974. godine (fototeka KO u Rijeci, snimio V. Malinarić).

Confessional from the Church of the Virgin of Carmel, Moravička Sela, in 1974 (photo archive of the Conservation Department in Rijeka, photo by V. Malinarić)

dvije u dnu spojene volute. Sljedeća poveznica je kombinacija tamno oslikanih uklada u obliku četverolista i izduženog pravokutnika s upisanim polukrugom na kraćim stranicama koja dekorira sve tri ispovjedaonice, kao i sakristijski ormar. Na ispovjedaonici iz Moravičkih Sela ta kombinacija čini vertikalni niz i nalazi se uz otvor ispovjedaonice umjesto polustupova. Očito je ispovjedaonica iz Moravičkih Sela po konstrukciji i dekorativnim motivima bliska ispovjedaonici i sakristijskom ormaru

iz Rtića te je također možemo okvirno datirati u razdoblje oko polovice 17. stoljeća. Kako je crkva Majke Božje Škapularske posvećena 1732. godine,²⁹ moguće je da su obje crkve nakon svojega podizanja dobile dio opreme iz jedne od starijih obližnjih crkava. Četiri korske klupe jednostavne izrade demontirane su i smještene u brod crkve. Ako izuzmemo iluzionistički geometrijski oslik, vjerojatno s kraja 19. stoljeća ili početka 20. stoljeća, nemaju prepoznatljivih stilskih značajki. ■

Bilješke

1 „Napominjem da se gdje gdje nađe i po seoskim kape-lama ormar tipa 17. st., kao npr. u Rtiću kraj Lukovdola.“ ANĐELA HORVAT, Između gotike i baroka, Umjetnost kontinentalnog dijela Hrvatske od oko 1500. do oko 1700., Zagreb, 1975., 382.

2 ANĐELA HORVAT, Lukovdol, u: *Enciklopedija hrvatske umjetnosti*, sv. 1, (ur.) Žarko Domljan, Zagreb, 1995., 527.

3 IVA PERČIĆ ČOLOGOVIĆ, Fortifikacijski i sakralni spomenici, u: *Gorski kotar*, (ur.) Josip Šafar, Delnice, 1981., 799. Vidi i: KRUNOSLAV ANTIĆ et al., Općina Vrbovsko: njena prošlost, njena sadašnjost, Zagreb, 1984., 320.

4 ZLATA JERAS-POHL, LEONIDA KOVAČ, Crkva sv. Franje Ksavera u Rtiću kraj Lukovdola - Konzervatorska studija, Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu, Zagreb, 1987. Konzervatorskom studijom potvrđeno je da je kapela upisana u Registar spomenika kulture Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu pod rednim brojem 317.

5 „Naziv ‚zlati oltar‘ se je v slovenski umetnostni zgodovini uveljavil kot strokovna oznaka za lesen, rezljan in poslikan oltarni nastavek 17. stoletja. ... ‚Zlati oltar‘ namreč ni vsak pozlačen oltar, ampak prav oltar 17. stoletja, na katerem se je bogato razvila fantastična severna ornamentika, ki slikovito prekriva arhitekturne dele in v predrtu rezljanih krilih in polnilih samostojno zaživi, podobna čipki na temnem ozadju. Prav ta fantastična slikovitost pa množica plastik, pozlate in čez vse to se razlivajoča rumena svetloba sestavljajo učinkovito celoto, srečno označeno z nazivom ‚zlati oltar‘.“ MILAN ŽELEZNIK, Osnovni vidiki za študij ‚zlatnih oltarjev‘ v Sloveniji, u: *Zbornik za umetnostno zgodovino*, IV, Umetnostno zgodovinsko društvo, Državna založba Slovenije, (ur.) France Stelé, Ljubljana, 1957., 131.

6 MIROSLAV VANINO (ur.), Misijska izvješća XVII. i XVIII. vijeka (1668.-1728.), u: *Vrela i prinosi: zbornik za povijest isusovačkoga reda u hrvatskim krajevima* 2, Sarajevo. 1933., 95-96. (u tekstu je prijevod dr. sc. Šime Deme). Usp.: JOSIP BURIĆ, Biskupije Senjska i Modruška u XVIII. stoljeću, Gospić – Zagreb, 2002., 112-113.

7 KRASANKA MAJER JURIŠIĆ, KRISTINA KRULIĆ, ANA ŠKEVIN MIKULANDRA, Izgradnja i uređenja kapele sv.

Franje Ksaverskog u Rtiću, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 36 (2012.), 107-124.

8 „Nakon Broda usmjerili smo put u Lukovdol, također selo u Hrvatskoj, vrlo blizu zaseocima raskolnika. Tu je prije malo godina lukovdolski župnik Černi podigao crkvu u čast sv. Franje Ksaverskome, koja je sada na pogled vrlo bogato opremljena i urešena. Naime, taj je veliki apostol Indije, koji je ovdje bio poznat jedva po imenu, raširio u ovdašnjemu narodu takva znamenja svojih dobročinstava, da se s pravom već smatra čudotvorcem ovoga kraja. Stoga se iz cijeloga karlovačkoga područja, pa i iz najudaljenijih krajeva, u njegovu crkvu s darovima slijevaju potoci onih koji, zadobivši velike i zaista divljenja dostojne milosti, izvršavaju svoje zavjete. I sami raskolnici nerijetko dolaze kao zavjetni dužnici te svjedoče kako su im se zagovorom tako velikoga sveca dogodila čuda. Misiji je nazočilo oko dvije tisuće ljudi.“ MIROSLAV VANINO (ur.), Izvješće Bernarda Zuzzerija o misijama 1724.-1727., u: *Vrela i prinosi: Zbornik za povijest isusovačkoga reda u hrvatskim krajevima* 6, Sarajevo, 1936., 97-98. (preveo dr. sc. Šime Demo).

„U Lukovdolu, hrvatskom selu vrlo blizu raskolnika, kako sam u prethodnom izvještaju napomenuo, veliko mnoštvo pohodi crkvu sv. Franje Ksaverskoga, veoma slavnu po čudima; na tom je mjestu i ove godine održana misija.“ MIROSLAV VANINO (ur.), Izvješće o Bernarda Zuzorića o misijama g. 1727.-1742., u: *Vrela i prinosi: Zbornik za povijest isusovačkoga reda u hrvatskim krajevima* 11, Sarajevo, 1940., 156-157. (preveo dr. sc. Šime Demo).

9 KRASANKA MAJER JURIŠIĆ, KRISTINA KRULIĆ, ANA ŠKEVIN MIKULANDRA 2012., (bilj. 7), 118-120, vidi: BAS, F I 53 B (preveo dr. sc. Šime Demo).

10 KRASANKA MAJER JURIŠIĆ, KRISTINA KRULIĆ, ANA ŠKEVIN MIKULANDRA 2012., (bilj. 7), 120-121, vidi: BAS, F B 43 (preveo dr. sc. Šime Demo).

11 Glavni oltar crkve sv. Marije Škapularske u Moravičkim Selima ima nišu iste konstrukcije, gdje se kip Majke Božje po potrebi može izmjenjivati sa slikom.

12 Usp. DUBRAVKA BOTICA, Iconography of the Holy King Ladislaus in Zagreb Diocese in Late 17th and Early 18th Century New Reading of the Past in Central European

Context, u: *Ikon, časopis za ikonografske studije* 5, Rijeka, 2012., 263-272. Autorica istražuje razvoj ikonografskih modela prikazivanja kralja Ladislava. Srednjovjekovna predodžba temelji se na legendama o njegovu životu. Ladislav se prikazuje kao sveti kralj ili hrabri ratnik i vitez. U drugoj polovici 17. stoljeća pa do četvrte dekade 18. stoljeća, u prikazima kralja Ladislava na području Zagrebačke biskupije dolazi do ikonografskih promjena koje odražavaju snažan utjecaj suvremenih tekstova aktualnih povijesnih i političkih tema. Pod utjecajem suvremene historiografije, Ladislav se interpretira kao lokalni vladar i štuje kao zaštitnik kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije te se često prikazuje s kraljem Stjepanom, vojvodom Emerikom i poljskim kraljem Kazimirom. Intelktualna elita interpretira ga kao domaćeg vladara, što smatra argumentom za negaciju ugarske vladavine.

13 Prema načinu obrade drva te vrsti čavala, Miroslav Pavličić, voditelj istraživačkih radova, ustanovio je da su na oltaru zabati naknadno dodani.

14 Isti cvjetovi nalaze se i na viticama akanta koje su polegnute uz kupolicu.

15 Zahvaljujem Tatjani Horvatić, konzervatorici iz KO u Karlovcu na fotografijama oltara iz Donjeg Zvečaja, Ozlja i Jaškova.

16 URL = <http://ornamentstichsammlung.gbv.de/objekt/DE-Mb112/lido/t2/> (1. lipnja 2012.)

17 Serija bakroreza otisnuta je u Nürnbergu u 18. stoljeću; prema podacima na stranici URL = http://www.ornament-prints.eu/sdb/do/detail.state?obj_id=962&obj_index=4 (1. lipnja 2012.)

18 Nakon pregleda stanja u rujnu 2000. godine (Pavao Lerotić, Višnja Bralić, Prijedlog restauratorskih radova s troškovnikom za dvije oltarne pale, Dokumentacijski odsjek za pokretnu baštinu, Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb), slike su restaurirane u HRZ-u od 2000. do 2001. godine. O tome vidi: Izvješće o izvedenim konzervatorsko-restauratorskim radovima na oltarnim palama iz Rtića, Dokumentacijski odsjek za pokretnu baštinu, Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb, 2001. Danas su pohranjene u župnom dvoru u Rtiću.

19 Sv. Apoloniju mučenicu, sliku izvorno smještenu na atici desnog (?) bočnog oltara u lipnju 1996., u HRZ je dopremio gosp. I. Matejčić, prof. iz Konzervatorskog odjela u Rijeci. Pretrpjevši krađu, skidanje s daščane podloge, grubo rukovanje i transport, slika je bila u lošijem stanju sačuvanosti od pala na retabluma. Godine 1996. konsolidiran je slikani sloj s preparacijom, sanirane su deformacije platna te uklonjene površinske nečistoće. Slika je potom pohranjena u depo HRZ-a na Zmajevcu. Dogovorom s Miroslavom Pavličićem, voditeljem radova na preventivnoj zaštiti drvenih polikromiranih oltara iz iste crkve, prenamijenjen je dio predviđenih radnih sati i utrošen na izvođenje cjelovitih restauratorskih radova na slici Sv. Apolonija mučenica. Slika je napeta na novi

drveni podokvir i nakon završnog lakiranja pohranjena u depo HRZ-a na Zmajevcu. Radovi su završeni u rujnu 2001. godine. Danas je pohranjena u župnom dvoru u Lukovdolu. Voditelj radova bio je Pavao Lerotić. Vidi: Izvješće o provedenim konzervatorsko-restauratorskim radovima na oltarnim palama Župne crkve sv. Franje Ksaverskog u Rtiću, Dokumentacijski odsjek za pokretnu baštinu, Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb, 2001.

20 Na fotografiji zahvaljujem autoru Valentinu Benediku, fotografu slovenskoga Zavoda za varstvo kulturne dediščine.

21 „Kot oltarje, ki jim je še mogoče otipati razvojno sled 17. stoletja in ki med dolenskimimi rezbarskimi izdelki izstopajo po dimenzijah, je omeniti glavne oltarje na Vinjem vrhu pri Semiču, Trški gori nad Novim mestom in Žežlju nad Vinico. pri vseh gre za razsežne nastavke s številnimi nišami in poudarkom na plastiki. Figure so velike in potiskajo arhitekturo z akantovim ornamentom močno v ozadje. Same po sebi pa so stvaritve poljudnih rezbarjev, ki jim je upodabljanje razgibanega telesa očitno povzročalo še precej preglavic, kar jih je pripeljalo do sorazmerno sorodno okornih in nedomišljenih rešitev. V vsakega od teh oltarjev sta se z večjimi ali manjšimi dopolnitvami vtisnili tudi 18. in 19. stoletje.“ SERGEJ VRIŠER, Baročno kiparstvo v osrednji Sloveniji, Slovenska matica, Ljubljana, 1976., 40.

22 Njemački viteški red (lat. Ordo teutonicus, njem. Deutscher Ritterorden ili Deutscher Orden), teutonski red ili teutonci. Uz ivanovce i templare, treći viteški red, nastao za III. križarske vojne kod opsade Akona (Akkon) u Palestini 1189./90, kad su građani Bremena i Lübecka osnovali bratovštinu za njegu bolesnika i ranjenika. U vrijeme meštra Hermana Salza 1198. postaju viteški red, koji sljedeće godine potvrđuje papa Inocent III. Zbog prodora Seldžuka u Siriju i Palestinu, red se povlači 1197. u Europu. U vrijeme Andrije II. Arpadovića stječe velika dobra u Ugarskoj i Hrvatskoj, a od 1309. sjedište im je u Marienburgu u Pruskoj. Poprimaju uglavnom nacionalni njemački značaj, imaju vlastitu državu i djeluju na širenju kršćanstva na Baltiku, u Poljskoj i istočnoj Europi. Odjeća: bijeli ogrtač s crnim križem. Ukinuo ih je Napoleon 1809. godine. URL = <http://proleksis.lzmk.hr/39387/> (28. svibnja 2014.)

23 URL = <http://krizniski-red.si/> (28. svibnja 2014.)

24 „Cerkev na Vinjem Vrhju so zidali isti zidarji, ki so 1647. delali cerkev sv. Duha. Prvi zapis o njej najdemo pri Valvasorju (1689). Cerkev je baročna, osmerokotnega tlorisa s štirimi glavnimi stranicami. Prezbiterij je prizidan v glavno os. Zvonik z razgibano baročno streho je na južni strani. (...) V cerkvi so trije baročni oltarji. Glavni je iz začetka 18. stoletja. Tako govori tudi napis na hrbtni strani oltarja z letnico 1741. V glavnem oltarju je sv. Trojica ki krona Marijo, ter kipi Joahima, sv. Ane, sv. Antona, sv. Frančiška Asiškega ter Zaharije in Elizabete, angelov in štirje leseni svečniki.“ JANKO ŠTAMPAR, Kronika županije Semič, Semič, 2003., 103.

25 F. A. Nirenberg, slikar iz Višnje gore, oslikao me i pozlatio 1. listopada 1741. Prijevod i prijepis: dr. sc. Irena Bratičević.

26 ŠTAMPAR, J. 2003., 14-17.

27 Na informaciji zahvaljujem dr. Friedrichu Vogelju, suradniku Središnjeg arhiva Njemačkog viteškog reda.

28 Ispovjedaonica nam je poznata s fotografije iz Fototeke KO u Rijeci, snimio V. Malinarić, 24. srpnja 1974.

29 BAS, F A 31. Die 6. Maij Anno Domini 1732. in Moravicze tempore Sacra Visitationis Consecravit filialem Ecclesiam B. Maria Virginis sub titulo de Monte Carmello una cum Tribus Altaribus.

Summary

Martina Wolff Zubović

ORNAMENTATION OF THE WOODEN ALTARS IN THE CHAPEL OF ST. FRANCIS XAVIER IN RTIĆ

The church of St. Francis Xavier in Rtić, a village near Lukovdol in the Gorski Kotar region, was erected around 1715, according to Jesuit mission reports. It was furnished with a wooden polychromed main altar, dedicated to the patron of the church, and side altars of the Holy Guardian Angel and St. Barbara. These were preceded by four illusionistic altars, referred to in a 1725 report as "marble altars". Next to the triumphal arch, even today there are visible traces of painting from the altars of Virgin and Child and the Holy Guardian Angel. No archival records were found as to the dating and provenance of the main and the side altars, and it remains unclear when the illusionistic altars had been replaced by wooden ones. This most certainly took place after 1725, and the reasons might be found in the increased popularity of the sanctuary and the necessity for more sumptuous furnishings and a richer iconographic programme, which was probably made possible by plentiful offerings. We attempted to answer the question of at least an approximate dating of the altars and its association to a specific artistic circle or workshop by way of a detailed analysis of the ornamentation, the thus far least studied component of the altar. Literature has associated the wooden altars of the church with the "golden altars" in neighboring Slovenia. The assumption proved to be wrong, as neither the main nor the side altars were decorated with auricular ornaments, typical of the golden altars of the second half of the 17th century.

All three altars are adorned by an acanthus with a ribbon, an ornament that appeared in altars of continental Croatia around 1715, following the prevalence of the "pure" acanthus ornament and lasting into the 1730s. At that time, the base of the ribbon and tendril became more often interlocked with motifs from the decorative repertoire of a leaf and strapwork ornament, while the share of acanthus was reduced. This same type of ornament is on the main and the side altars interpreted in different ways. The main altar has the separate elements of the ribbon and the acanthus branch mostly joined together, to the point that impression is given of the acanthus leaves sprouting

from the ribbon. A distant model for this type of acanthus can be traced down to the ornamental plates of German printmaker Johann Leonhard Eislser (1697–1733), while similar varieties of acanthus motif with a ribbon are also found on the Pauline altars in Remete. What also ties the main altar with the Pauline woodcarving workshop is its architectural structure, with the receding central portion flanked by slanted sides with niches that make the altar reminiscent of the main altar of the Church of St. Nicholas in Jasenovac, also attributed to the Pauline workshop.

A comparison for the side altars of the Holy Guardian Angel and St. Barbara can be found in the nearby Vinji Vrh pri Semiču in Slovenia. Here, the main altar of the Holy Trinity Church, by an unknown master, was polychromed and gilded by F. A. Nirenberg of Višnja Gora in 1741, according to an inscription on the predella. Similar ornamental motifs (a series of tassels and acanthus leaves, a motif of a pointed square bordered with acanthus leaves, mirror-symmetrical compositions of acanthus tendrils with stiffly executed leaves and pronounced graphism, as well as tiny volute-scrolled clouds that fill up the upper halves of the niches) tie the side altars in Rtić with the main altar of the Holy Trinity Church in Semič. Also comparable are the sculptures of both altars, with their static postures and schematic execution, which points to the possibility that they were a work of the same, probably local workshop that was active on both sides of the Kupa River. Owing to their shared formal features and the type of decorative motifs, the sacristy cabinet and the two pulpits make up an ensemble that originated prior to the altars, probably around the mid-17th century. In addition, the confessional from the Church of the Virgin of Carmel in Moravička Sela is probably the work of the same master (or workshop).

KEYWORDS: 18th century, altar construction, wooden altars, ornamentation, Gorski Kotar, Rtić, Chapel of St. Francis Xavier, Slovenia, Vinji Vrh pri Semiču